

dunya nuzad eabd almajid

Email: dunyaabdulmaged@uokirkuk.edu.iq

Abstract

The poet Ömer Ağa Tercilli, a prominent figure of both Classical and Folk Turkmen literature in 19th-century Iraq, was born in 1888 in the village of Tercîl near Kirkuk. In addition to his poetic identity, he earned fame for his fatherly demeanor, bravery, and strong character. He used the pen name Fevzî in his poems. His compositions display mastery in both the classical style using the aruz meter and the folk style through "horyats," a traditional form of Turkmen verse. Moreover, he demonstrated his poetic skill by translating the rubaiyat of the great philosopher-poet Omar Khayyam into Turkish.

The existing collection of his works was compiled into a poetry anthology and published in 1999 by Ahmet Kuşcuoğlu and Behcet Merdan Gamgin. In this study, we have analyzed his selected ghazals from that collection, focusing in detail on his application and execution of the aruz meter in his poetry.

The aim of this research is to bring to light the profound meanings and emotional layers carried in the verses of Ömer Ağa Tercilli, who left a significant mark on Classical Turkmen Literature with his unique style and refined diction. By evaluating his poetry in both individual and social contexts, we seek to reveal his position in the history of literature and his connection with the poetic tendencies of his time. Furthermore, by examining his use of the aruz meter in his ghazals, we aim to showcase his poetic mastery and artistic excellence.

Keywords: Turkmen Literature, Ömer Ağa Tercilli, Aruz (Prosody), Ghazal.

م. م. دنيا نوزاد عبد المجيد

الأجرات الغروضية في غزليات عمر آغا ترجيلي

الخلاصة

يُعدّ الشاعر عمر آغا ترجيلي من أبرز أعلام الأدب الكلاسيكي والأدب الشعبي التركماني في العراق خلال القرن التاسع عشر. وُلد عام 1888 في قرية ترجيل التابعة لمحافظة كركوك، وقد عُرف بشخصيته الأبوية النبيلة وشجاعته ومروءته، إلى جانب براعته الشعرية. اتخذ في أشعاره الاسم الأدبي "فوزي (Fevzi)" ، وتميّز بإنتاجه الشعري الغني الذي جمع فيه بين فنون الشعر الكلاسيكي المستند إلى وزن العروض وفنون الأدب الشعبي المتمثلة في "الهوريات" التركمانية.

إضافة إلى ذلك، قام الشاعر بترجمة رباعيات عمر الخيام إلى اللغة التركية، مما يُعدّ دليلاً إضافياً على سعة أفقه الأدبي وعمق موهبته الشعرية. وقد جُمعت قصائده وطُبعت في ديوان شعري عام 1999 على يد كلٍّ من أحمد قوشجو وأوغلو وبهجت مردان غمكين.

في هذه الدراسة، تم اختيار مجموعة من غزلياته من هذا الديوان، لتحليلها من حيث كيفية توظيفه لوزن العروض وما يتصل به من معالجات فنية مثل الإمالة، الزحاف، المد، التخفيف، والتشديد، وغيرها من الظواهر الغروضية التي تثري البناء الإيقاعي للقصيدة.

تهدف هذه الدراسة إلى تسليط الضوء على الخصائص الأسلوبية والمعاني العميقة التي تتسم بها أشعار عمر آغا ترجيلي، ونقلها إلى القارئ المعاصر، مع تحليل الطبقات الشعورية والدلالية التي تنطوي عليها أبياته. كما تسعى إلى تقييم موقعه الأدبي من خلال النظر في قصائده في السياقين الفردي والاجتماعي، وبيان علاقته باتجاهات الشعر في

عصره، فضلاً عن إبراز حرفيته الشعرية في تعامله مع وزن العروض في قالب القصيدة الغزلية

الكلمات المفتاحية: الأدب التركماني، عمر آغا ترجيلي، العروض، الغزل

Ömer Ağa Tercilli'nin Gazellerinde Aruz İşlemleri

Özet

XIX. yüzyılıda Irak Türkmen Klasik ve Türkmen Halk edebiyâtının değerli simgesi olan şâir Ömer Ağa Tercilli 1888 Kerkük Tercîl köyünde dünyaya gelmiştir. Ağa şâirlik kişiliğinin yanında babacan, mert ve cesur kişiliğiyle şöhretini sağlamıştır. Şiirlerinde Fevzî mahlasını kullanmıştır. Manzûmeleri hem klasik üslûba dayalı olan Aruz vezniyle hem de Türkmen Halk edebiyâtının ürünlerinden olan Horyatlar da ustalıkla nazm etmiştir. Ayrıca büyük filozof şâir Ömer Hayyam'ın rubâilerini Türkçeye çevirerek şâirlik yeteneğini bir kez daha ispatlamıştır. Elimizde bulunan eser 1999 senesinde Ahmet Kuşçuğlu ile Behcet Merdan Gamgin taraflarından şâire âit şiirlerini bir şiir macmuası halinde basmışlardır. Bu macmuadan derlediğim gazellerini ele alarak Şâirimizin Aruz veznini gazeline uygulama şeklini ve işlemlerini detaylı bir hâlde inceledik.

Çalışmanın amacı ise derin anlam ifâde eden seçkin sözcüklerle kurduğu kendine has üslûbuyla Klasik Türkmen Edebiyatına iz bırakan Ömer Ağa Tercilli, dizelerinde taşıdığı derin anlamları ve duygusal katmanları günümüze taşımaktır. Ağa'nın şiirlerini hem bireysel hem de toplumsal bağlamda değerlendirerek, onun edebiyat tarihindeki konumunu ve dönemin şiir anlayışıyla olan ilişkisini ortaya koymaktır. Gazellerinde ise Aruz veninin uygulama şeklini de inceleyerek şiirlik ve şâirlik üslûbunu gözönüne koymaktır.

Anahtar kelimeler: Türkmen Edebiyatı, Ömer Ağa Tercilii, Aruz, Gazel.

Giriş:

Asırlar boyunca Irak coğrafyasında yaşayan Türkler 1918 yılına kadar kendin hakimiyetleri altındaydı. 1918'de İngilizlerin Irak topraklarına girmesiyle Irak'ta yaşayan Türkler Türkiye Cumhuriyeti ile tüm bağları kopmuştur ve Irak Türkleri kendi aralarında kendilerince edebiyât ürünlerini geliştirmeye ve yeni eserler yazmaya -siyâsî olayların zor olmasın rağmen- devâm etmişlerdir. 1930lardan sonra Irak'ta Cumhûriyetin ilk dönemlerinde Türkçe eğitiminin alfabe ve imlâ konusu tartışma olmuş ve Türklerin Lâtin alfabesi ile eğitim yapılmasına engel olunmuştur. Türkler Arap harfleri ile Türkçe eğitim uygulamasını kabul edip eski yazının imlâsında da bazı değişiklikler yapılmış ve Irak Türklerin eğitimleri devam etmiştir. Günümüzde ise Irak Türkmen dili Türkiye Türkçesinin alfabesine bağlı olarak tekrar hayata dönmüştür. (Saatçi, 1997)

Başlangıcından 1918 yılındaki Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, Irak Türkleri edebiyat açısından Türk dünyası ile ortak devir yaşamıştır. Ancak bu tarihten sonra, Türk dünyasından koparılan Irak Türkmenleri bu siyâsî değişim sonucunda Türkmenlerin edebiyat mahsullerini de etkilemiş ve yüzyıllar boyu beslendikleri Türk kültür pınarından koparıldıkları için de, bazı sarsıntılar geçirmişlerdir. Bu önemli tarihî değişim yüzünden, Irak Türkmen edebiyatını iki ana döneme ayırmak gerekmiştir: Ortak Devir (Başlangıcından 1918'e kadar) ve Çağdaş Edebiyat (1918-). 1918'den sonra Türkiye'de yaşayan edîpler batı

Edebiyatın etkisinde kalarak bu yeniliklerden habersiz kalan Irak Türkleri Edebiyatın Klasik akımını sürdürmeye devam etmişlerdir. . (Saatçi, 1997)

1- Aruz Vezni ve İşlemleri:

Türk şiirinin tarihî gelişim süreci incelendiğinde, estetik kaygıların ve ahenk arayışının şiir sanatında belirleyici bir rol oynadığı görülür. Bu doğrultuda, sözün belli kalıplar içinde düzenlenmesi, şiirin temel gereklerinden biri hâline gelmiştir. Türk edebiyatı, tarih boyunca iki ana ölçü sistemi kullanmıştır: Hece vezni ve aruz vezni. Millî ölçümüz sayılan hece vezni, mısra içinde yalnızca hece sayısına dayanırken; İslamî dönemle birlikte edebiyatımıza Aruz vezni girmiştir (Shreef, 2023: S 2)

Aruz, şiirde hecelerin uzunluk/kısalık, kapalılık/açıklık esasına dayalı bir şekilde dizilmelerine dayanan bir ölçü sistemidir. “Aruzun pek çok farklı lügat manasından, ıstılah olarak taşıdığı manaların bağlı bulunduğu ileri sürülenlerin başlıcaları şunlardır: yön, cihet, taraf, yani bölge; Mekke, Medine ve etrafı, daracık dağ yolu; bulut;serkeş deve; çadırın orta direği; ortaya çıkma veya çıkarma; kendisiyle bir şey karşılaştırılan, dolayısıyla ölçü ve örnek olan şey. “Edebi terim olarak aruz, hecelerin açık ve kapalılığına göre mısralar arasında sağlanan uyumdur.” ” (Çetin, 1991: 424-437).

Bu nedenle aruz vezninde, mısralarda yalnızca hece sayısına değil, her bir hecenin uzunluk ve kısalık durumuna da dikkat edilmesi gerekir. Bir beyitteki

ahengin sağlanmasında esas olan, hecelerin sayısal çokluğu değil, her birinin niteliksel yapısıdır. Bu yapı, şiirin ritmini, musikisini ve estetik dokusunu belirleyen başlıca unsurlar arasında yer alır. (Shareef, 2023 : S 2)

Aruz'da Hece Türler:

a) Açık hece (kısa hece):

Sonu kısa ünlü ile biten heceler aruza göre açık ya da kısa hecedir. Açık heceler, aruz işlemlerinde nokta (.) ile gösterilir.

b) Kapalı hece (Uzun hece):

Sonu ünsüz ya da uzun ünlü ile biten heceler aruzda kapalı ya da uzun hece olarak kabul edilir: . Kapalı ya da uzun heceler, aruz işlemlerinde kısa bir düz çizgi (–) ile gösterilir.

c) Medli Hece (Bir Buçuk):

Aruzda bazı heceler ilki kapalı ikincisi açık olmak üzere iki hece değerinde kabul edilmiştir. Bu tür hecelere medli hece, bileşik hece ya da bir buçuk hece denir. Medli heceleri dört türü vardır: Bir uzun ünlü ve bir ünsüzden oluşanlar: âb, gibi; Bir ünsüz, bir uzun ünlü ve bir ünsüzden oluşanlar: yâr gibi; Bir kısa ünlü ve iki ünsüzden oluşanlar: eşk, gibi; Bir ünsüz, bir kısa ünlü ve iki ünsüzden oluşanlar: derd, gibi.

Bu heceler, normal bir heceden daha fazla uzatılarak okunur ve bu şekilde okumaya Med adı verilir. Aruz işlemlerinde medli heceler bir kısa çizgi ve bir nokta (- .) ile gösterilir. Kısa çizgi, kapalı; nokta da açık heceyi gösterir

Aruz'un altı temel işlemleri vardır: Vasl (Ulâma) (_) simgesiyle gösterilir, İmâle (↑) simgesiyle gösterilir , Med (_) simgesiyle gösterilir, Zihâf (↓) simgesiyle gösterilir Teşdîd ve Tafif ise harfi koyulaştırarak gösterilir.

a) Vasl (Ulama):

Sonu ünsüzle biten bir kelimeyi ondan sonra gelen kelimenin ünlü harfine bağlamaktır. Ulama, ölçüde yan yana iki açık hece gerektiği zaman yapılır.

Hürri olmak eğer ister isen olma cihânın

Zevkında safâsında gamında kederinde

b) İmâle (Çekme) :

Açık hecenin ölçüye uyması için biraz uzatılarak okunması, kapalı hece değerine getirilmesidir. İmâle aruzda bir kusur sayılır. Daha çok Türkçe hecelerde ve Farsça tamlamalarda tamlama -i'sinde uygulanır.

Kamu[↑] bîmârına[↑] cânân devâ-yı[↑] derd eder ihsân

Niçin kılmaz bana[↑] dermân beni[↑] bîmâr sanmaz mı

c) Med (Uzatma):

İki kapalı hece arasında bir açık hece gerektiğinde iki tip hecede yapılan bir uygulamadır: ünsüz+uzun ünlü+ünsüz (nâz) ve ünsüz+ünlü+iki ünsüz (dost). “uzatılmış imâle” adı da verilir. Med yapılan hece, yanın bir çizgi konularak gösterilir.

Yâr ___ hâl-i dilimi zâr ___ bilüptür bilürem
Dili zârımda ne kim var ___ bilüptür bilürem

ç) Zihâf (Kısma) :

Aruzda, ölçü gereği Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun bir heceyi kısa okumaktır. Bu da imâle gibi güzel kullanılmadığında bir ölçü kusuru sayılır.

Nedir bu tâli' ile derdi Nef'î ↓ -i zârın

Ne şûhu sevse mülâyim dedikçe âfet olur

d) Kasr (Kısa kesme) :

Aruzda Arapça, Farsça bir kelimeyi “hafifleştirerek” okumaktır. “mâh” yerine “meh”, “şâh” yerine “şeh” denmesi gibi. Bunun yanı sıra özel isimlerde de kasr yapılmıştır. “İskender”, Aristo”, “Eflâtun” yerine “Skender”, “Risto”, “Felâtun” okunması gibi.

Bak **Stanbûl**'un şu Sa'dâbâd-ı nev-bünyânına

Âlemin canlar katar âb u havâsı cânın

e) Teşdîd:

Şeddesiz bir harfî ölçü gereği şeddeli olarak kullanmaktır: “Per”in “perr”; “ümîd”in “ümmîd”yapılması gibi.

Dâg-ı siyehler ile cism-i nizâr u zerdi

Bir bâl ü perri yanmış pervânedür sanurla

2- Şâir Ömer Ağa'nın şiiri ve edebî kişiliği:

Türkiye'nin Tokat ili sakinlerinden eski bir Türkmen ailesine mensuptur. Zamanında bu ailenin başı olan İbrahim adındaki şahıs Sultan Dördüncü Murat'ın Bağdat Seferi'nde Irak'a gelerek, önce Kerkük'e bağlı Çemçamal ilçesinde Piryadî adıyla bir köy kurmuşlardır. Daha sonra Kerkük şehrinde şimdiki Piryadî mahallesinde yerleşmeye başlamışlar ve burada hâlâ durmakta olan Tokatlı cami ve hamamını yapmışlardır. Dolayısıyla şair **Piryadî Ömer Ağa** diye anılmıştır. Öte yandan Kerkük'e bağlı Karahasan nahiyesinin Tercil köyünde baba ve dedelerinden kalma bağ, bahçe ve arazileri bulunduğu bir ara burada yerleşip ziraatle uğraşması sebebiyle halk arasında Tercilli Ömer Ağa namıyla şöhret kazanmıştır. Şiirlerinde **Fevzî** mahlâsını kullanmakla birlikte bunların zeylinde Piryadî Namık Ağazâde Ömer Fevzî unvanıyla kendisini tanımladı.

1888 yılında Kerkük'te kendi mahallelerindeki baba evinde doğmuştur. Şâir ilk tahsilini bu şehrin Mülkî rüştiyesinde yapmıştır. Bu arada komşuları olan büyük şair Muhittin **Kâbil**'in şair oğlu **Molla Takî**'den edebiyat dersleri alarak aruz

ilmini öğrenmiştir. Ailelerinin büyüğü olan babası Namık Ağa'nın, Birinci Dünya Savaşı başlarında ölümü üzerine medrese tahsilini yarıda keserek ziraatle uğraşmaya mecbur olmuştur. Geçimini sağlamak için yaptığı baba mirası bu sürekli işi yanında şiir mesleğini de hayatı boyunca sürdürmüştür. 21 Ekim 1954 (22 Safer 1374) tarihinde Piryadi mahallesindeki evinde ölen şairin naaşı şehrin ulema ve eşrafı ve büyük bir halk kitlesi tarafından görkemli bir şekilde teşyi edilerek Musalla kabristanına gömülmüştür. (Terzibaşı , 2013 : S 292)

Ölümü meslektaşlarını çok etkilemişti. Ağa'nın ardından Mehmet Sadık uzunca bir manzûme (Ağıt) ile yazmıştır. Matla'ı: (Tercillî, 1999 : S 4)

Ey sâki dağıt meclisi çal başına ağla

Kır şîşeyi dök bâdeyi insanları dağla

Son beyti ise :

Târîhi ziyâ buldu safâdan

Âb içdi (Ömer Fevzî) şu dem havz-ı bekâdan

Türkmen şâiri olan Fâzıl Samad Kayyâcı Ağa'nın ölümü ardından etkilenip Mersiyye yazmıştır. Manzûmenin ilk beyti :

Gitti Hakk rahmetine bu günde Ömer Ağa

Felekden kim umardı bu gün göz yumar Ömer Ağa

Son beyt ise:

Hüzünle bu şeyh Fâzıl yazıyor göz yaşıyla

Felekin çarhı ile oynadı kumâr Ömer Ağa

Kendi amcası kızını Hatice hanımla evlenen şairin çocuğu yoktu. Ama arkasından koyduğu bir yığın kıymetli şiiriyle, hayırlı evlâdın yerini doldurabilmiştir. Ömer Ağa, bade düşkün ve işret meclisi erbabından olmakla birlikte eli açık, cesur, hamiyetli ve daima halkın kahrını çeken değerli bir yurtsever kişi idi. Soysuz yabancıların ise amansız düşmanıydı. (Terzibaşı, 2013: 293)

Anadili Türkçe'den başka Farsça şiirler de yazmıştır. Bir ara İranlı şair Ömer Hayyam'ın bazı rübailerini nazmen Türkçeye çevirmiştir. Öte yandan Kürtçe bir iki şiir yazmışsa da aslî selikasına uygun olmadığı için bu nevi şiirlerinde başarı sağladığı söylenemez. Ziraatle uğraşması onu devamlı şiir yazmaktan alıkoymamıştır. Bu arada ünlü Türk şairlerinden Namık Kemal, Ziya Paşa, Recaizade Mahmut Ekrem ve başkalarının eserlerini dikkatle takip eder ve onların şiirlerinden etkilenirdi. Yerli şairlerimizden en çok Hicrî Dede ile edebî musahabede bulunurdu. (Terzibaşı, 2013: S 294)

Hep aruzla yazdığı milli ve içtimai şiirleri yanında yerli hoyrat dörtlükleri de düzmüştür. Eserlerinde hamaset ve cibilli şecaat coşkusu vardır. Bu da şairin çevre etkenleri ve şahsi psikolojik durumuyla ilgili bir görünüşdür. Şiirlerini daha çok Kerkük gazetesinde yayımlamıştır. (Terzibaşı, 2013: S 295)

Türkçe'den başka Farsçav ve Kürtçe de şiirler yazmıştır. Ayrıca mertlik ve yiğitlik terennüm eden yerli bir çok güzel horyatlar da yazmıştır. Ayrıca Mşehûr filozoft ve şâir ömer Hayyam'ın Rubâilerinden bir manzûme Türkçeye çevirmiştir: (İzzeddin, 1961: S 37)

Ömrün iki yüz üç yüz bin olsun ey yâr

Bu eski sarâydan seni sürerler nâçâr

Ister pâdişâh ol ister dilenci-bâzâr

Her ikisinin kıymeti birdir âhir-I kâr

Türkmen klasik şairlerinden kabul edilen Ömer Ağa Tercîlli, düşünce, konu ve bakış açıları bakımından çağdaşlarına oldukça benzemektedir. Ancak bu benzerliğe rağmen, şiirlerinde dönemin yaygın temalarını ele alış biçimi ve üslubu sayesinde kendine özgü, ayırt edici bir üslûp ortaya koymuştur. Bu özgünlük, onu aynı tarzda yazan ve benzer konuları işleyen emsallerinden dahi ayıran bir özellik kazandırmıştır.

Onun şiirsel başarısını en çok öne çıkaran yön, konu işleyişindeki derinlikli kurgulama tarzıdır. Bu kurgulama, şiirlerine daha geniş ufuklar ve yeni anlam katmanları kazandırarak, okurla daha güçlü bir etkileşim kurulmasına olanak tanır. Bu da, şiirde gerilim oluşturarak okuyucunun dikkatini çeken ve şairin konuya olan bağlılığını ortaya koyan bir çekim etkisi yaratır. Bu bağ ise, şair ile konu arasındaki ilişkiyi somutlaştırdığı gibi, şairle okuyucu arasında da ortak bir

zemin inşa eder. Böylece şair hem muhatabıyla hem de işlediği temalarla güçlü bir bağ kurar. (Merdan, 2013: 26)

Şairin yazılarında, insanî bir iz ve başkalarına açılma eğilimi açıkça görülür. Şiirlerinin merkezine aldığı konular etrafında ördüğü dizelerle, düşüncelerini ve iç dünyasında kaynayan ya da derinliklerinde hareket eden hüznün ve kederi ortaya koyar.

Ağa, her zaman olumlu olanı benimser; yoz, yabancı ve araya girerek o güçlü bağlara zarar verebilecek her şeyi reddeder. Bu nedenle, insanî durumla çok güçlü bir bağ içindedir. Bu bağ, iletişimi teşvik eden, hayat tohumlarını ekmeye, sevgiyi yaymaya ve şairin benliği ile onun ulaşmaya çalıştığı zenginlik arasında köprü oluşturan ilişkileri keşfetmeye yönelik bir bağdır. (Merdan, 2013: 27)

3- Ömer Ağa Tercîlli'nin gazelinde Aruz işlemlerinin uygulaması:

Şâirin "Cihânda" isimli gazeli 7 beyitten oluşmaktadır. "Etmem" redifli nazm ettiği bu gazel dört tefileden oluşan *Mefâ'ilûn Mefâ'ilûn Mefâ'ilûn Mefâ'ilûn* vezniyle yazılmıştır. Şiirde geçen temalar kibir ve tevâzuluk, dürüstlük ve ikiyezlülük, cimrilik ve cömertlik, riyâ ve samimilik, kin tutma ve affediciliktir. Şâirimiz Arzu ölçüsüne uydurmak için gazelinde uygulamış olduğu işlemlerden bahsedelim:

Ölçü: *Mefâ'ilûn Mefâ'ilûn Mefâ'ilûn Mefâ'ilûn*

. - - - . - - - . - - - . - - -

1- Eger kârûn-i vakt olsam cihânda iftihâr etmem

Muvakkat bir hayâta i'timâd u itibâr etmem

İlk mısrasın: Eger kârû/n-i vakt _olsam/ cihânda[↑] if/ tihâr _etmem

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

Bu mısrayı taktîi yaptığımızda şâir birinci parçasını vezne göre nazm etmiştir. İkinci tefilesine denk gelen **n-i vakt _olsam** parçasında (t) harfini (olsam) kelimesiyle birleştirerek ulama yapılmıştır. Böylece **vakt** kelimesindeki **Med** işlemini yapmayarak bir heceye düşürülüp vezne uyum sağlanmıştır. Üçüncü tefilesine denk gelen **cihânda if** parçasında (**da**) hecesinde imlâle yapılmıştır. **Dördüncü tefâlede** ise **tihâr _etmem** parçasında (**r**) harfini etmem kelimesine ulama yapılarak yine bir buçuk heceden bir heceye düşürülüp vezne uyum sağlanmıştır.

Muvakkat bir / hayâta[↑] i' / timâd _u i' / tibâr _etmem

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

İkinci mısranın ikinci tefilesindeki hayâta kelimesinde (a) harfinde imlâle işlemi uygulanmıştır. Üçüncü (itimâd kelimesindeki d harfinde) ve dördüncü tefilelerde (itibar kelimesindeki r harfinde) her birinde ulama yapılarak bir buçuk heceden bir heceye düşürülmüştür.

2- Riyâ bilmem eger karşımdaki nev şîrvân olsa

Baş eğmem kimseye vicdân-ı pâkım leke-dâr etmem

İlk mısra : Riyâ bilmem / eger karşım/ daki[↑] nev şîr _ / vâ n olsa

. - - - / . - - - / . . - - / - - -

Bu mısra da aruz işlemleri bir imâle ve bir med yapılmıştır. İmâle uygulanan parça üçüncü tefilede (ki) hecesini vezin gereği uzatılarak (kî) okunur ve imâle yapılır. Yine üçüncü tefilede bulunan tek hecelik olan (şîr) kelimesinde Med işlemini uygulayarak bir buçuk hece yapılır ve mısranın eksik olan hecesini tamamlayıp veznin hece sayısına göre uyumluk sağlanır.

İkinci mısra: Baş _ eğmem kim/seye[↑] vicdâ/n-ı pâkım lek/ke-dâr etmem

- - - - / . . - - / . - - - / . - -

Bu mısra da toplam dört işlem uygulanmıştır. Birinci tefilesinde bulunan (Baş eğmem) kelimelerinde (ş) harfini (eğmem) kelimesine ulama yaparak kapalı heceden kurulup açık hece haline getirilerek Aruz vezninde kusur görülen Zihâf'tan kurtulunur ve böylece mısranın ilk tefilesi veznin ilk tefilesiyle aynı ritim haline getirilir. İkinci tefilesinde (ye) hecesinde imâle yepilip veznin ritmine uydurularak uzun okutulur. Üçüncü tefilede (leke) kelimesin Teşdîd işlemi yapılarak (Lekke) şeklinde okunur, böylece kelimenin ilk hecesi üçüncü tefilede kapalı hece olarak veznin ritmine uyum sağlanır, ikinci hecesi ise dördüncü tefilenin eksik olan açık hecesini tamamlamış olur.

3- Bütün şâh û gedâ bence müsâvîdür hakîkatte

Şâha var hürmetim ammâ gedâ-yı şermsâr etmem

Bütün şâh û /gedâ bence ↑ / müsâvîdür/ hakîkatte

. - - - / . - - . / . - - - / . - - -

Üçüncü beytin ilk mısrasında sadece bir işlem görmekteyiz o da ikinci tefilenin son hecesi olan (ce) hecesinde imâle yapılarak sesi uzatıp veznin ritmine uyum sağlanır.

Şâ ↓ ha ↑ var hür/metim ammâ /gedâ-yı ↑ şerm _ /sâr _ etmem

- . - - / . - - - / . - . - / . - - -

Bu mısrada veznin ritmine uymak için bir çok aruz işlemlerine başvurulmuştur, bunlar da: ilk tefilede (şâha) kelimesinin (şâ) hecesini kısa okutularak Zihâf yapılmıştır. İkinci hecesi olan (ha)'da imâle yapılarak hece kısa okunmuştur. Üçüncü tefilede (yı) hecesinde yine uzun okunarak imâle yapılmış ve (şerm) kelimesinde ise hem kapalı ve açık heceyi ugulamak hem de eksik olan heceyi de tamlamak için Med uygulanmıştır. Dördüncü tefilede olan (sâr) hecesinde (r) harfi (etmem) kelimesin Ulama yapılarak bir buçuk heceden sakınılmıştır.

4- Zer û sîm buhl ile cem' eyleyen insân 'ârıdır

Bununçün pârayı ben toplamam hem ihtikâr etme

Zer û sîm buhl /ile ↑ cem ̣ ey /leyen insân _ / 'ârıdır

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

Bu mısırada ise bazı Aruz işlemlerini uygulanma ihtimâli varsa da vezin gereiği ve ritime uyum sağlanması için işlemler yapılmadı. Beytin ilk tefilesinde olduğu gibi, (sîm) ve (buhl) kelimelerinde Med yapılmadı ve ne de (Buhl) kelimesinde (l) harfî (ile) kelimesiyle Vasıl yapılmadı. İkinci tefilede ise (ile) kelimesini ikinci hecesinde (le) hecesi uzatılıp İmâle yapıldı. Aynı tefilenin (cemʿ) kelimesinde (ayın) harfî (eyleyen) kelimesinin ilk hecesine vasıl yapılarak Med'i düşürerek tek hece haline getirilip fazla heceden sakınıldı. Üçüncü tefilede yer alan (insân) kelimesinde (sân) hecesinde Med yapılarak tefileler arasında olan veznin ritmine uyum sağlandı.

Bununçün pâ/ rayı[↑] ben top/ lamam hem ih/ tikâr _etmem

. - - - / . . - - / . - - - / . - - -

Bu mısırada sadece iki işlemle karşı karşıyayız. Bunlar da ikinci tefilede olan (y1) hecesini uzun okuyarak imâle yapılması bir de dördüncü tefilede olan (ihtikâr) kelimesindeki (r) harfinin etmem kelimesin vasl (Ulama) yapılarak Medi düşürüp vezne uyum sağlar.

5- Gıdâ-yı cân olur ger iylik etsem bir fakir hâle

Bahîlin meslekin ölsem de züldür ihtiyâr etme

Gıdâ-yı[↑] cân / olur ger iy/ lik _etsem bir/ fakir hâle

. - . - / . - - - / . - - - / . - - -

Beşinci beytin ilk mısrasında ise yine iki Aruz işlemi bulunmaktadır. İlk tefilede (Gıdâ-yı) kelimesindeki (yı) hecesinde imâle yapılması ve üçüncü tefilede (lik) hecesinin (k) harfini (etsem) kelimesine Vasl yaparak ölçüye uyum sağlar.

Bahîlin mes/lekin ölsem / de züldür ih /tiyâr _etmem

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

Bu mısrada sadece bir işlem vardır, o da dördüncü tefilede olan (yâr) hecesinde Ulma yapılarak fazla heceden kurtulup ve (r) harfini (etmem) kelimesiyle birleştirerek uyum sağlanır.

6- Berîdir tıynetim ‘âlem bilir her bir desâisden

Fenâlık da görürsem kimseden ben ahz-i sâr etmem

Berîdir tıy/ netim ‘âlem / bilir her bir / desâisden

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

Fenâlık dâ / görürsem kim/seden ben ah/z-i sâr _etmem

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

Şâirimiz bu beyitte ikinci mısranın son tefilesinde yer alan (sâr) hecesinin (r) harfini (etmem) kelimesine Vasıl yaparak ustalığını gösterip beytin veznine tam uyum sağlamıştır.

Kirkuk University Journal
of Humanities Studies

مجلة جامعة كركوك للدراسات الإنسانية

عدد خاص بنشر وقائع المؤتمر العلمي الثالث (العلوم الإنسانية أساس الارتقاء الفكري للمجتمع للمدة 2-1 - حزيران 2025)

7- Yazıkdır (Fevzi'yâ) insân içün kız/b ü riyâkarlık

Riyâkârâne bir nâm çün özüm ilkâ-yı nâr etmem

Yazıkdır (Fev / zi 'yâ) insân / içün kız/b ü riyâkarlık

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

Riyâkârâne bir nâm çün / özüm il kâ /-yı nâr etmem

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

Şâir burada hem makta hem de Tâc beyti olan gazelinin son beytinde yine usatalığını ispat edip iki mısırda birer Vasl uyguluyarak gazelinin ritmini vezne tamı tamına uyum kazanmıştır.

Aşkınla şen

Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün fâilün

Gerçi etmezse tekellüm ol püt -i nâzik beden

Haklıdır mânend -I gonca açmamış hâlâ dehen

Andelîbin hakkı var şeb tâ seher efgân eder

Câm-ı gülден içmege yüz pâre eyler birehen

Âteşe cismin atar pervâne açmaz zârını

Ben de serî saklarım ruhum gibi gönlümde ben

Hasret-i cânân ile ben ne zamân öldüm ise

Gamze-i yâr şehidim istemem artık kefen

Hasretinle böyle bir hâle gelüp cism-i zaîf

Her gören eyler tessüf hâlîma belki de sen

Ömrüm oldukça cihânda şâd û handânım velî

Ger ölürsem hufra-i kabrimde de aşkınla şen

(fevzî) mihnet ikliminde yoldaşın yokdur bugün

Dil yine şendir cihân olsa bana Beytü'l-Hüzn